

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ЗА СПЕЦИЈАЛНУ ЕДУКАЦИЈУ И РЕХАБИЛИТАЦИЈУ
ВЕЋЕ ЗА МАСТЕР, СПЕЦИЈАЛИСТИЧКЕ И ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ УРАЂЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидат: Мила Бунијевац

Тема: „Утицај вокалне рехабилитације на Квалитет живота ларингектомираних пацијената“

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Датум и орган који је формирао комисију: 29.11.2016. година; Веће за мастер, специјалистичке и докторске студије, Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитет у Београду.

Састав комисије:

1. **Др Миле Вуковић, редовни професор**, поремећаји језика, 16.03.2011., Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитет у Београду (председник);
2. **Др Мирјана Петровић- Лазић, редовни професор**, поремећаји говора, 29.06.2011., Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитет у Београду (ментор);
3. **Др Надица Јовановић-Симић, редовни професор**, поремећаји комуникације, 28.03.2011., Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитет у Београду (члан);
4. **Др Раде Косановић, редовни професор**, оториноларингологија, 01.08.2013., Стоматолошки факултет, Универзитет у Београду (члан).

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног од родитеља, презиме: Мила (Божидар) Бунијевац

Датум и место рођења, општина, република: 22.06.1971., Бијељина, Република Српска, БиХ.

Датум, одбране, место и назив мастер рада: 08.04.2011. година на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитет у Београду, „Акустичка анализа гласа код парцијалних и тоталних ларингектомија“

Област из које је стечено звање мастера: Логопедија.

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

„Утицај вокалне рехабилитације на Квалитет живота ларингектомираних пацијената“

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација „Утицај вокалне рехабилитације на Квалитет живота ларингектомираних пацијената“ написана је на 196 страна. Теоријски део дисертације (странице од 3 до 14) је подељен на следеће одељке: Функционална анатомија и физиологија ларинкса (4 до 6), Појам и дефиниција тоталне ларингектомије (6 до 7), Вокална рехабилитација ларингектомираних пацијената (8 до 11), Одреднице појма Квалитета живота (11 до 14); Истраживачки део (странице од 15 до 155) кога чини: Методологија истраживања (18 до 23), Резултати (24 до 130), Дискусија (131 до 151) Закључак (152 до 155). Дисертација садржи и апстракт на српском и енглеском језику. Рукопис завршене докторске дисертације садржи 94 табеле, 46 графикона и списак референци од 131 библиографске јединице. Међу приказаним референцама налази се 100 објављених референци од 2000. године, а међу њима је 14 референци објављених последњих пет година, као и значајан број референци објављен у периоду између 1968 и 1999. године.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Вокална рехабилитација има велики значај код пацијената након тоталне ларингектомије и усмерена је на успешно овладавање неком од метода говора. Циљ вокалне рехабилитације је побољшање Квалитета живота ларингектомираних болесника, односно њихово задовољство постигнутим степеном функционисања у обављању свакодневних активности кроз које посматрамо њихово физичко, емоционално и функционално стање. Успешна вокална рехабилитација, било којим од модела говора, излаз је из друштвене изолације и важан је услов квалитетног живота након тоталне ларингектомије. Методологија испитивања Квалитета живота је различита, али се у великом броју студија користи неки од упитника за процену Квалитета живота, јер су управо упитници инструменти за мерење, то јест квантификацију Квалитета живота. Ограничена комуникативна способност која постоји код ларингектомираних болесника, оправдава потребу за истраживањем у овој области. Укупан корпус истраживачких радова на тему *Квалитета живота ларингектомираних пацијената* код нас је релативно скроман. У контексту наведених образложења, постоји оправдана потреба за испитивањем ове проблематике.

У **уводном делу** дат је кратак преглед анатомско-физиолошких функција које учествују у процесу продукције говора и гласа. Представљен је појам *тотална ларингектомија* као и фактори који узрокују карцином ларинкса. Приказани су основни аспекти вокалне рехабилитације и њени модели. Размотрен је концепт појма „*Квалитет живота*“, као и сви аспекти који су обухваћени овим појмом.

Истраживачки део рада се логично надовезује на претходно разрађене теоријске поставке, а дефинисани **Циљ истраживања** је да се утврди утицај вокалне рехабилитације на побољшање Квалитета живота пацијената након тоталне ларингектомије. Општа хипотеза у овом истраживању има основу у општим теоријским сазнањима и досадашњим релевантним емпиријским подацима из стране литературе. Посебне хипотезе гласе: 1. Пацијенти након тоталне ларингектомије испољавају лошије резултате у остваривању комуникације са људима у окружењу пре вокалне рехабилитације; 2. Ларингектомирани пацијенти испољавају лошију социјалну употребу гласа пре вокалне рехабилитације; 3. Ларингектомирани пацијенти имају

јаче наглашене емоционалне проблеме пре вокалне рехабилитације; 4. Ларингектомирани пацијенти испољавају лошију функционалну употребу гласа пре вокалне рехабилитације; 5. Пацијенти након тоталне ларингектомије, а после зрачне терапије испољиће мање проблеме током гутања/једења чврсте/меке хране.

Метод истраживања, како у погледу узорка, тако и у погледу инструмената одговара постављеном циљу. Узорак у истраживању је обухватио 50 ларингектомираних пацијената, старости од 51 до 83 године. Инструменти који су били коришћени у овом истраживању су: а) Индекс гласовног оштећења (**Voice Handicap Index – VHI**) који покрива три подручја: **P** – физичко, **E** – емоционално и **F** – функционално. Овом субјективном проценом гласа могуће је доћи до информације о степену инавалидности коју доживљава сам пацијент и утицају који има вокална рехабилитација на квалитет његовог живота пре и након третмана; б) Квалитет живота пацијената са карциномом главе и врата, Универзитет у Мичигену (**University of Michigan Quality of Life Instrument – HNQOL**) који обухвата четири аспекта мерења квалитета живота: комуникација (4 ставке), жвакање/једење и гутање хране (6 ставки), бол (4 ставке) и емоције (6 ставки). HNQOL скала се користи за процену пацијентовог задовољства примењеним лечењем и третманом, али и поређењем истог тог задовољства пре и после третмана. Пацијенти су упитнике попуњавали први пут када су се јавили у логопедску амбуланту, пре вокалне рехабилитације и други пут по завршетку вокалне рехабилитације.

Резултати истраживања су показали да је вокална рехабилитација позитивно утицала на квалитет живота пацијената након тоталне ларингектомије. Дошло је до значајног побољшања у свим испитиваним доменима. Кандидат истиче да се у будућности могу очекивати још бољи резултати у области рехабилитације гласа и говора, који ће бити праћени убрзаним технолошким напретком. Резултати овог истраживања би требало да допринесу избору најоптималнијег времена започињања вокалне рехабилитације, затим адекватном избору модела говора који ће омогућити ефикасну говорну комуникацију. Вокална рехабилитација код пацијената након тоталне ларингектомије доприноси и њиховој успешној социјалној интеграцији, поновно укључивање у породичне, друштвене и професионалне активности.

У **Дискусији**, Кандидат интерпретира добијене налазе и врши компаративну анализу варијабли у односу на објављене резултате других истраживача.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

У оквиру рада на докторској дисертацији кандидат Мила Бунијевац је објавила следеће радове:

Радови у водећем часопису националног значаја (M51)

Бунијевац, М., Петровић-Лазих, М. (2016). Значај ране вокалне рехабилитације и квалитет живота ларингектомираних пацијената. *Специјална едукација и рехабилитација*, 15(4),379-393.

Бунијевац, М., Петровић-Лазих, М., Јовановић-Симић, Н., Вуковић М. (2016). Voice analysis before and after vocal rehabilitation in patients in following open surgery on vocal cords. *Vojnosanit. Pregl* 73(2) 165-168.

Поглавља у монографији међународног значаја или рад у тематском зборнику

међународног значаја (M14)

Бунијевац, М., Петровић-Лазих, М., Јовановић-Симић, Н., Максимовић, С. (2016). Quality of life of patients after total laryngectomy – SF-36. IV Међународна конференција, Early Intervention in Special Education and Rehabilitation. *Зборник радова*, Београд, 14.16. октобар, стр. 587-598. ИСБН 978-86-6203-086-3.

Радови у часопису националног значаја (M52)

Бунијевац, М., Петровић-Лазих, М., Јовановић-Симић, Н., (2016). Значај вокалне терапије на квалитет живота пацијената са чворићима на гласницама. *Тимочки медицински гласник* 41(3), 179-184.

Рад саопштен на скупу међународног значаја штампан у изводу (М34)

Бунијевац, М., Петровић-Лазих, М., Максимовић С. (2016) Утицај вокалне рехабилитације на квалитет живота ларингектомираних пацијената. *Београдска дефектолошка школа*, Вол 22. Н2 (супл 1).

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

На основу добијених резултата истраживања износимо најзначајније резултате које је кандидат добио :

- Скоровањем остварених вредности пре вокалне рехабилитације на субскалама HNQOL скале испитаници су имали најнижу средњу вредност у домену Комуникације. Пацијенти после тоталне ларингектомије на субскали Комуникација HNQOL скале пре вокалне рехабилитације имали су на свим ајтемима ниске средње вредности. Испитаницима је велику тешкоћу представљао разговор с другим људима и разговор преко телефона.
- На основу остварених вредности у оквиру Физичке субскале VHI скале, сви испитаници (100%) по категорији припадали су тешкој говорној хендикепираности. Израчунавајући просек Физичка субскала је имала високу средњу вредност. Средње вредности на ајтемима Физичке субскале су биле високо изражене. Испитаници су улагали много труда да би говорили и покушавали да мењају свој глас током разговора са члановима породице и људима у окружењу.
- На основу остварених вредности у оквиру субскале Емоције VHI скале, сви испитаници (100%) по категорији припадали су групи тешке говорне хендикепираности. Израчунавајући просек Емоционална субскала VHI скале имала је високу средњу вредност. Испитанике је поремећај с говором много узнемиравао и чинио да се осећају немоћно. Скоровањем остварених вредности на субскалам HNQOL скале испитаници су ниску средњу вредност имали на субскали Емоције. Испитаници су на свим ајтемима субскале Емоције имали ниске средње вредности. Највећу тешкоћу им је представљао физички изглед.

- На основу остварених вредности на Функционалној субскали VHI скале пре вокалне рехабилитације, сви испитаници (100%) по категорији припадали су групи тешке говорне хендикепираности. Израчунавајући просек Функционална субскала имала је високу средњу вредност. Средње вредности на ајтемима Функционалне субскале биле су високо изражене, нарочито ајтеми „Људи имају потешкоћу да ме разумију у бучној средини“ и „Телефон користим ређе него што бих желело/ла“.
- Скоровањем остварених вредности пре вокалне рехабилитације субскала Жвакање/једење и гутање хране HNQOL скале имала је највише средње вредности у односу на остале субскале. Испитаници су на свим ајтемима ове субскале имали релативно високе средње вредности. Највећу потешкоћу испитаници су испољавали на ајтему „Ваша способност да пробате храну (губитак укуса и/или губитак апетита због слабог укуса)“.

Упоредна анализа резултата кандидата са резултатима литературе

Добијени резултати у овој студији компатибилни су са резултатима других студија у свету, које говоре о значају вокалне рехабилитације и њеном утицају на Квалитет живота пацијената након тоталне ларингектомије (Attieh et al., 2008; Varghese et al., 2011). Код пацијената после тоталне ларингектомије присутан је генерализовани осећај смањења Квалитета живота (Neilson et al., 2013).

Ниска просечна постигнућа на појединим супскалама и укупном скору VHI скале после третмана показују да је вокална рехабилитација довела је до побољшања физичког, емоционалног и функционалног стања пацијената, а самим тим и унапредила њихов Квалитет живота, што је поредиво са резултатима других истраживања (Giordano et al., 2011).

Вокална рехабилитација је кључни чинилац у побољшању Квалитета живота пацијената након тоталне ларингектомије, јер омогућава повратак нормалним животним активностима (Mohebaty et al., 2010) и олакшава способност комуникације (Vilascea et al., 2006). Пацијенти после тоталне ларингектомије у поређењу са испитаницима нормалне популације имали су лошији Квалитет живота, али овладавање езофагеалним говором довело је до побољшања њихове физичке и функционалне способности (Silva et al., 2015). У истраживању Palmera и Grahama,

пацијенти са езофагеалним говором остварили су боље резултате од пацијената који су користили електроларинкс, али лошије у односу на испитанике са трахоезофагеалним говором (Palmer et al., 2004). Међутим, у истраживању Voltežara и сарадника није нађена значајна разлика у процени Квалитета живота између пацијената са трахоезофагеалним говором и добро обучених пацијената са езофагеалним говором (Voltežar et al., 2007), што додатно говори у којој мери је значајан логопедски третман.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Приказ резултата истраживања је организован кроз тематске целине, чиме се олакшава праћење тока анализе, као и приступ разноврсним питањима обухваћеним овом студијом. Почетни делови су сведени на темељну дескриптивну анализу свих значајних сегмената који су обухваћени истраживањем, чиме је постављена квалитетна основа за предвиђене статистичке поступке. Примењени статистички поступци су адекватно реализовани, анализе релевантне за питања, табеларни прикази јасно представљени и дата је одговарајућа квалитативна анализа.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

У целини, докторска дисертације под називом „Утицај вокалне рехабилитације на Квалитет живота ларингектомираних пацијената“ представља оригинално истраживање теме која је недовољно истраживана у домаћој литератури. Теоријски део рада показује упућеност кандидата у постојећу проблематику истраживања. Статистичке процедуре и резултати су прецизно објашњени. Дискусија представља корисне смернице за даљу истраживачку разраду обухваћене теме.

X ПРЕДЛОГ

Комисија са задовољством предлаже Већу за мастер специјалистичке и докторске студије Универзитету у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију да прихвати извештај о оцени урађене докторске дисертације „Утицај вокалне рехабилитације на Квалитет живота ларингектомираних пацијената“ кандидата Миле Бунијевац и да га упуту у даљу процедуру.

У Београду,

Чланови комисије:

Проф. др Миле Вуковић, редовни професор, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитет у Београду

Проф. др Мирјана Петровић-Лазич, редовни професор, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитет у Београду

Проф. др Надица Јовановић-Симић, редовни професор, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитет у Београду

Проф. др Раде Косановић, редовни професор, Стоматолошки факултет, Универзитет у Београду

